

OTORİTE İLE YORUM ARASINDA
HUKUKUN DOĞASI

JOSEPH RAZ

ÇEVİREN
ERTUĞRUL UZUN

JOSEPH RAZ

Hayfa, İsrail doğumlu (1939). Kudüs İbrani Üniversitesi'nde hukuk yüksek lisansını yaptı (1963). Oxford Üniversitesi'nde H. L. A. Hart'ın danışmanlığında felsefe doktorasını verdi. Daha sonra İsrail'e dönerek İbrani Üniversitesi'nde Hukuk Fakültesi ve felsefe bölümünde öğretim görevliliği yaptı (1967-70). Hukuk felsefesi profesörü olarak uzun süre Oxford Üniversitesi'nde (1985-2006), Columbia Üniversitesi'nde (2006-2009) ve misafir öğretim üyesi olarak birçok farklı üniversitede görev yaptı. Oxford'dan emekli olan Raz, hâlen King's College London'da hukuk profesörü olarak çalışmalarına devam etmektedir. Başlıca eserleri: *The Concept of a Legal System* (1970), *Practical Reason and Norms* (1975), *Practical Reasoning* (Ed. 1978), *The Authority of Law: Essays on Law and Morality* (1979), *Özgürlük Ahlakı* (1986), *Ethics in the Public Domain* (1994), *Engaging Reason: On the Theory of Value and Action* (2000), *Value, Respect, and Attachment* (2001), *The Practice of Value* (Ed., 2003), Otorite ile Yorum Arasında (2009), *From Normativity to Responsibility* (2011), *The Roots of Normativity* (2022).

ERTUĞRUL UZUN

Konya, Akşehir doğumlu (1975). Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı (1999). 2006'da kamu hukuku alanında doktor, 2012'de Hukuk Felsefesi doçenti unvanı aldı. Eskişehir Okulu üyesi.

Başlıca eserleri: *Akil Tutkunu Hukuk* (2010), *Hukuk Göstergebilimi* (2020), *Hukuk Metodolojisinin Sorunları* (2021), *Çağdaş Hukuk Düşüncesine Giriş* (Bölüm yazarı ve ed., 2021); Ronald Dworkin, *Hukukun Hükümranlığı* (Çev., 2018); Eveline T. Feteris, *Hukuki Argümantasyonun Temelleri* (Çev., 2019); Hans Kelsen, *Saf Hukuk Kuramı* (Çev., 2020); Annette Gordon-Reed, *Irkı Mahkemeye Çıkarmak* (Çev., 2021); David Bruce Ingram, *Hukuk Felsefesi* (Çev. Ed., 2020); M. P. Golding ve W. A. Edmundson (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Hukuk Teorisi Rehberi* (Çev. Ed., 2021).

İÇİNDEKİLER

I	
GİRİŞ	11
BİRİNCİ KISIM	
METODOLOJİK SORUNLAR	29
2	
BİR HUKUK TEORİSİ MÜMKÜN MÜ?	29
1. <i>Esas ve Kavram</i>	31
2. <i>Hukuk Doğasını Değiştirebilir mi?</i>	39
3. <i>Hukukun Asli Nitelikleri Var mıdır?</i>	42
4. <i>Yerel mi Evrensel mi?</i>	48
5. <i>Hukuk Kavramı Olmadan Hukuk Olabilir mi?</i>	55
6. <i>Yabancı Kültürleri Anlamanın İmkânsız Olduğu İddiası Üzerine</i>	62
3	
HUKUK TEORİSİNİN MAHİYETİ HAKKINDAKİ İKİ GÖRÜŞ: KİSMİ BİR MUKAYESE	70
1. <i>Hukuk Felsefesinin Hizmetindeki Dil Felsefesi</i>	73
2. <i>Hukukun Doğası Sorunu, 'Hukuk'un Anlamı Sorunu mudur?</i>	78
3. <i>Semantik İğne</i>	86
4. <i>Kriterci Açıklamalar ve Bireyselleliğin Reddi</i>	91
5. <i>Kriterci Açıklamaların Kompleksliği ve Transparan Olmayışı</i>	97
6. <i>Hukuk ve Teorisi</i>	110
7. <i>Sonuç</i>	123

İKİNCİ KISIM	
HUKUK VE AHLAKİLİK	126
4	
HUKUKUN DOĞASI ÜZERİNE	126
1. Otorite ve Cemaat	126
2. Otorite ve Yorum	147
5	
AHLAKİLİK VE HUKUKUN DOĞASI	171
1. Zorunlu Bağlantı Ölçütü	171
2. Zorunlu İtaat Yükümlülüğü	175
3. Hukukun Sistemik Ahlaki Nitelikleri	184
4. Sonuç	190
DİZİN	
	194

I GİRİŞ

Genel hukuk teorileri, hukukun barındırdığı çok sayıdaki ikiliğin hakkını vermeye çabalar. Hukuk daha pek çok ikiliğin yanında güç ile ahlakı, istikrar ile değişimi, sistemik veya doktrinel tutarlılık ile tekil davalara karşı hakkaniyet temelli duyarlılığı yan yana getirir. Bu ikilikler bir değil, iki katmanlı bir açıklama külfeti yaratır. Evvela hukuk teorisinde yaygın kullanımı olan kavramlar, bu ikilikler ile söz konusu ikiliklerin beraberinde getirdiği, hukuk anlayışımızdaki çatışma ve gerilimleri açıklama görevini yerine getirmek için yeterli midirler? İkincileyin; hukuki faaliyetler kendi mahiyetlerinin farkında olduğu ölçüde, söz konusu ikilikler bu faaliyetleri ve hukuku nasıl etkiler? Bu ikinci sorunun özel bir yönü, bazı aşikâr çatışmaların (özellikle de hukuk içerisinde güç ile ahlak ilişkisinin) ahlaki öneme sahip olmasından kaynaklanır. Hukuk teorileri kendi içinde ikiye ayrılır: Bir kısmı, hukukun mahiyeti itibarıyla ahlak ve güç ikiliğini başarılı bir şekilde uzlaştırdığını, diğer bir kısmı da, hukukun bunu yapmadaki başarısının olumsuz olduğunu ve meselenin, hukuku tartışma konusu edilen toplumların siyasi gerçekliklerine dayandığını düşünür. İkinci eğilime mensup birisi olarak, hukukun, gücü kullanmasının ahlaki standartlara tabi olduğunu kabullenmesinin ve güç ile ahlaki uzlaştırma iddiasında bulunmasının hukuk bakımından esasa ilişkin bir husus olduğunu savunmuştum. Hukukun kendi iddialarını yerine getirebilmiş olması şart değildir.

Neyse ki, 1994'ten beri hukuk felsefesi alanında yayımladığım neredeyse her şey ile daha önce yayımlanmamış bir makaleyi ihtiva eden müteakip bölümler, yukarıdaki paragra-

fı açıklamakta.¹ Kitaptaki makaleler, hukukun genel mahiyetine dair bir izahın pek çok unsurunu barındırıyor, böylelikle de konu hakkında daha önce yazdıklarımı geliştirerek tamamlıyor. Fakat bu makaleler eski yazılarımın yerine geçmiyorlar. Daha önce sunduğum izahın bazı kısımlarıyla bu kitapta hiç ilgilenilmiyor, bazı kısımlar ise başka yerlerde çok daha ayrıntılı bir şekilde ele alındı. Bu giriş yazısında, burada ele alınan meselelerin neden hukuk teorisi bakımından merkezî konumda bulunduğunu açıklayacağım. Açıklamama, hukuku bazı standartlara tabi tutmanın onun doğasının bir parçasını oluşturduğu şeklindeki yukarıda değindiğim ihtilafli hususu dile getirerek başladım.

Hukuk teorilerinin bir özelliği (ki daha başka alanların yanında eylem, ahlakilik ve normatif siyaset hakkındaki felsefi izahat için de geçerlidir), mükemmel olmamakla birlikte, bir tür kendini anlama vasıtasıyla şekillendirilmiş faaliyetlerle, tutumlarla, kurumlarla ve bağlantılı olgularla ilgilenmeleridir. Basitçe söyleyecek olursak, bu, yargıçların hukuken bağlayıcı hüküm gücünde kararlar veren insanlardan ibaret olmadığı anlamına gelir. Yargıçların hukuken bağlayıcı kararlar vermesinin bir sebebi, bu kararları bağlayıcı olmalarını kastederek vermeleridir. Parlamento üyesi, ilan etmek suretiyle yasa yapan insan anlamına gelmez. Sadece bağlayıcı kurallar oluşturma kastıyla eylemde buldukları takdirde yasa yapmış olurlar. Aynısı, hukuki alandaki diğer yetkililer ordusu için de geçerlidir: Eylemleri, ancak bağlayıcı olmayı kastettikleri takdirde hukuki sonuç doğurur. Gerçekten de gündelik hayattaki olağan pek çok hukuki muamele, buna dâhil olmuş insanların, muamelenin uygun normatif sonuçlarının doğmasını istemeleri hâlinde hukuki sonuç doğurur: Evlenenler, evliliğin geçerli olması hususunda anlaşmadıkça, evlilik hukuken geçerli olmayacaktır; vasiyetnameler, vasiyet edenler bu belgelerin ölümlerinden sonra mal varlıklarının paylaşılma şeklini belirlemesini kastetmediği müddetçe hukuken geçerli olmayacaktır vb. Bir hukuk teorisi, hukuki eylemlerdeki kavramları teşhis edip

¹ Toplu makalelerden oluşan *Between Authority and Interpretation: On the Theory of Law and Practical Reason* kitabı, Joseph Raz'ın izniyle Türkçede iki cilt olarak "Hukukun Doğası" ve "Hukuk Teorisi" alt başlıklarıyla yayımlanmaktadır. (Ed.)

5 AHLAKİLİK VE HUKUKUN DOĞASI

1. Zorunlu Bağlantı Ölçütü

Hukuk ile ahlakilik arasındaki ilişkileri anlamakta yaşadığımız zorlukların büyük bir kısmı hukuka dair iki masum hakikatin ardında ikamet eder: *Hukuk değerli olabilir, fakat aynı zamanda pek çok şerrin de kaynağı¹ olabilir.* Herkes bu hakikatleri kabul etmez ve onlara itiraz etmekte veya gerekçelerini değerlendirmeye almakta herhangi bir sorun da yoktur. Bununla birlikte, pek çok insanın açıkça doğru ve tartışma dışı kabul ettiği hakikatler olduğu da doğrudur. Diğer bir deyişle, bu hakikatler pek çok insanın bu fenomenlere verdikleri doğrudan tepkileri veya bu fenomenlere ilişkin anlayışlarını yansıtır. Bu anlayış teorik sorgulamaya açıktır elbette, fakat başarılı bir teorik itiraz gelene kadar doğru addedilmesi gerekir.

Söz konusu hakikatler arasında herhangi bir çatışma bulunmuyor. Gerek insanlar gerekse dünyadaki daha başka pek çok şey hem iyinin hem de kötünün kaynağı olabilir. Sorun, kendimize, hukukun farklı toplumlarda kötülük kaynağı mı iyilik kaynağı mı olacağına tümüyle olumsal mı olduğunu veya hukuka dâhil olan ne kadar iyiliğin veya ne kadar kötülüğün olduğunu sorduğumuzda başlar. Hukuk ile ahlakilik arasındaki bağlantının olumsal olmadığı iddiasına yönelik tutkulu ve daimî bir destek bulunuyor. Söz konusu destek, ters istikametlerden geliyor. Politik anarşizmin bazı damarları, hukuku ahlakilikle uyumsuz kılan özelliklerin hukukun özüne dâhil olduğunu iddia ediyor.

¹ Hukukun pek çok şerrin kaynağı olabileceğini söylerken şunu kastediyorum: Şerri yaratan insanlardır, fakat hukuk şerrin yaratılmasında, onun ortaya çıkmasını kolaylaştırmak suretiyle, çoğunlukla nedensel bir rol oynar.

DİZİN

A

a priori zorunluluklar 174
açıklama(lar) 81, 97; -in uygunluğu 84
açıklayıcı yansızlık 15, 71
adalet 100, 103, 105, 114, 123, 138, 182, 183; ~ duygusu 183; ~ koşulu 182
adil: ~ devlet nosyonu 106; ~ hukuk sistemleri 175; ~ ve demokratik hukuk sistemleri 184
ahlak 11, 14, 32, 71, 76, 77, 144, 153, 155, 159, 162, 163, 164, 186, 187; ~ anlayışları 32; ~ ve güç ikiliği 11
ahlaki: ~ akıl yürütme 15; ~ amaçlar 186; ~ anlayış 16; ~ hak 15; ~ değerler 152; ~ erdem 15; ~ kanaatler 15; ~ konum 177; ~ kuvvet 157; ~ mülahazalar 158, 160; ~ nitelikler 179, 180, 184; ~ otorite 135, 143, 147, 153; ~ özellikler 178; ~ sebepler 14, 22, 178; ~ söylem 16; ~ standartlar 11, 16; ~ tartışma 157; ~ yargı 146; ~ yükümlülük 176
ahlakilik 12, 21, 77, 126, 152, 153, 157, 163, 164, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 185, 186, 188, 190; -in objektivitesi 77
aile benzerliği kavram(lar)ı 44, 45
akıl yürütme 27, 118, 127, 159, 160, 182
algusal kavram 65
Amerikan hukuk: ~ felsefesi 52; ~u 52, 53 120, 121, 124, 125
ampirist epistemoloji 77
analitik araçlar 24
analojik akıl yürütme 27
anarşizm 172
anayasal rejimler 118
anlama 91; ~ girişimi 64; ~nın yol bağımlılığı 67; ~ yeteneği 35

araşsalcı: ~ anlayış 144; ~ yaklaşım 143, 144, 145, 146
Aristoteles 161, 191
asgari adalet standartları 123
asli: ~ nitelikler 36, 37, 40, 41, 43; ~ olmayan nitelikler 36
astrofizik 53, 117
aşkın erdemler 175
Austin, J. L. 72, 75, 76, 84, 85, 173; ~ci teori 138
Aquinas, Thomas 173

B

bağımsızlık 52, 106, 107, 113, 118
bağlayıcı standartlar 15
bağlılık taahhüdü 139
belirli betimlemelerin göndergesi sorununu 74
Bentham, Jeremy 14, 46, 75, 76, 77, 153, 173
beşeri faaliyetlerin ürünü olan standartlar 15
betimlemeler teorisi 74, 75
bilimsel yasalar 79
bilinçli kural koyma süreci 61
birey(ler) 16, 59, 60, 134, 136, 141, 144
bireyselci: izah 94; 95, 96; ~ yaklaşım 93
bireyselcilik 91
Birleşik Krallık yasaları 51, 165, 189
biyoloji 117
Burge, T 92, 93, 95

C

cemaat(ler) 130, 131, 136, 139, 140, 141, 142, 143, 146, 147, 148, 154, 155; ~in siyasi organları 142; ~le özdeşleşme 146
Cengiz Han 91

- Chomskyci terminoloji 75
 Coleman, Jules 15
- D**
 dâhilî bakış açısı 130
 Dancy, J. 163
 değer plüralizmi 174
 değerlendirici: ~ kavramlar 100; ~ objektivite 77; ~ teori 101; ~ yar-gılar 76
 demokrasi(ler) 91, 182, 188, ; ~ ko-şulları 182
 demokratik devlet 182
 devlet(ler) 41, 43, 45, 75, 85, 105, 106, 107, 136, 140, 141, 154, 170, 174, 177, 181, 182, 192
 dil 33, 46, 66, 68, 73, 74, 75, 77, 78, 80, 86, 94, 95, 96, 108, 123; ~ cemaati 94,108; ~e dönüş 75; ~ fel-sefesi 74, 75, 77, 78; ~ oyunlarının çeşitliliği 75; ~ teorisi 75
 dilsel işaretler 43
 din(ler) 49, 61, 131
 dinî kurallar 60; ~ sistemler 61, 131
 doğa 32, 42, 59, 75; ~ durumu 130; yasaları 32
 doğal: ~ hukuk teorileri 123, 173; ~ hukukçuluk 172
 doğruluk koşulu 113
 duygudaş ilişkilene 66
 Dworkin, Ronald 23, 46, 51, 52, 60, 70, 71, 72, 73, 78, 79, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 96, 101, 104, 105, 106, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 124, 125, 130, 131, 140, 155, 161, 172, 173, 178
- E**
 ehil olmayan failer 185
 ekonomi 53, 54; ~ teorisi 54
 ekonomik güdüleyiciler 149; ~ mef-hum 63
 emsal kararlar 17, 23, 117
 Endicott, T. 70
 entelektüel kaynaklar 69
 erdem 190
 eşgüdüm 158; ~ sorunları 158
 eşgüdümleyici yapı 158
 eşya hukuku 52
- etik 60, 61, 76, 131, 158
 etnosentrizm 63, 132
 evrensel hukuk teorisi 14
 evrensellik 51
 eylem(ler) 12, 13, 15 18, 19, 22, 51, 53, 58, 77, 129, 142, 144, 148, 149, 150, 151, 157, 158, 159, 165, 166, 169, 172, 174, 176, 185
 eyleme yükümlülüğü 177
- F**
 farklı kültürler 63
 felsefe 19, 42, 80, 84
 felsefi: ~ açıklama 82; ~ analiz 77; ~ anlayış 42; ~ hukuk teorisi 22; ~ incelemenin nesnelere 31; ~ soruş-turma 32, 50; ~ teorilerin evrenselci hedefi 50; ~ terminoloji 41
 fenomen(ler) 63, 132, 171
 feodal dönem 40
 fiilî yükümlülükler 19, 97, 181, 189, 191
 Finnis, J. 101, 118, 143, 155, 172, 178, 180
 Fransız Devrimi 116
- G**
 Gardner, J. 173
 gayriadil ve baskıcı yasalar 183
 gayriahlaki hukuk sistemleri 124
 geçerliliğin temel kriteri 113
 genel: ~ erdemler 178; ~ hukuk teorisi(ler) 11, 14, 70, 113, 127, 134; ~ kural(lar) 21, 79; ~ yüküm-lülük 177, 184
 Gray 138
 grubun standartları 141
 güç ile ahlak ilişkisi 11
 Güller Savaşı 63
 gündelik hayat 12
- H**
 hak(lar) 13, 15, 16, 20, 21, 46, 73, 77, 79, 113, 135, 153; ~ verme 15; ~ ve yükümlülükler 17
 hakikat(ler) 171, 173
 hakkaniyet 1; ~ temelli duyarlılık 11
 haksız fiil 30, 145
 Hart H.L.A. 23, 31, 32, 33, 34, 46, 57, 58, 59, 60, 71, 72, 73, 74, 75,

- 76, 77, 78, 81, 101, 106, 110, 111, 112, 113, 114, 124, 125, 128, 129, 130, 131, 134, 135, 153, 154, 160, 173, 174; ~ semantiği 74
- Hegel 46
- heteroseksüel aileler 191
- hipotetik durumlar 98
- Hobbes 46
- Holmes 138
- hukuk 127, 169; ~ anlayışı 11, 22, 138; ~ dışı 23, 53; ~un doğası 172; ~ düzeni 40, 57, 60, 61, 140; ~ felsefesi 11, 52, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 79, 110, 111, 114, 115, 116, 117, 119, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 152, 153, 173; ~ fenomeni 24; ~ teorileri 11, 14, 127, 128, 173, 174; ~ teorisinin doğası 119; ~ uygulaması 23, 28; ~ yapan eylem 168; ~ yapan faaliyetler 17; ~ yapma faaliyetleri 17; ~ yaratımı 22, 23; ~ yaşanı 24; ~un ahlaki idealleri 177; ~un ahlaki karakteri 180; ~un asli nitelikleri 39, 40, 43, 44, 45; ~un dayanağı 104; ~un doğası 12, 22, 24, 25, 29, 30, 31, 39, 40, 41, 42, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 57, 68, 70, 73, 110, 114, 115, 119, 120, 121, 123, 127, 129, 143, 147, 153, 155, 158, 159, 173, 174, 177, 186, 190; ~un eylemleri 58, 129; ~un evrensel karakteri 58, 130; ~un evrensel nitelikleri 39; ~un genel teorisi 127; ~un işlevi 158; ~un kurumsallaşmışlık karakteri 180; ~un meşruiyeti 156; ~un normativitesi 14; ~un objektifliği 76; ~un otorite sahibi yorumcuları 16; ~un sistemik ahlaki nitelikleri 184; ~un sistemik doğası 17; ~un standartları 16; ~un varlığı 21, 26, 58, 61; ~un asli nitelikleri 44;
- hukukbilim 70, 73, 77, 79, 110, 111, 113, 115, 116, 117, 122, 125, 133, 134, 15;
- hukukbilimsel fikirler 118
- hukuki: ~ akıl yürütme 159, 160, 161, 166; ~ akıl yürütme pratiği 127; ~ aktörler 13; ~ beyanlar 77; ~ ehliyet doktrinleri 26; ~ faaliyetler 11; ~ failler 77; ~ izinler 151; ~ kontrol 18; ~ kurumlar 62; ~ kurum ve pratikler 73; ~ muamele 12; ~ olgular 14; ~ otoriteler 144, 145, 158, 164; ~ otoritelerin kimliği 158; ~ pozitivizm 173, 186; ~ sebepler 22; ~ söylem 16; ~ standartlar 15, 16, 142; ~ yaptırımlar 26; ~ hukuki yargılar 76; ~ yasaklar 151; ~ yetkililer 58, 149; ~ yorum 23, 28, 159, 162, 163, 164; ~ kural(lar)ı 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 58, 63, 112, 113, 130, 132, 140, 170; ~ kurumu(lar) 14, 24, 30, 49, 85; ~ normu 184; ~ otoriteleri 145, 172; ~ önermeleri 76, 77, 87, 111, 112, 113, 114, 139, 156; ~ pratiği 22, 24, 51, 54, 70, 111, 115, 117, 123; ~ reformu 144; ~ sistem(ler)i 14, 15, 17, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 39, 40, 43, 46, 50, 51, 54, 55, 56, 62, 60, 61, 68, 72, 84, 85, 85, 109, 110, 113, 114, 115, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 130, 131, 132, 136, 142, 143, 145, 148, 154, 155, 156, 157, 174, 175, 177, 178, 179, 183, 184, 186, 187, 191; ~ söylemi 156
- hükümlük statüsü 156
- hükümet(ler) 49, 52, 118, 181, 182, 183, 184; ~ darbe(sileri) 52, 118
- hükümet(ler)in otoritesi 181, 182
- İ
- idari düzenlemeler 26
- ikel kavramlar 37
- İkinci Dünya Savaşı sonrası 85
- iktidar 181, 182
- iktisadi kavramlar 132
- iktisat 123
- ilahi yasa(lar) 32, 79
- iletişim 41, 9, 95
- insan: ~ doğası 174; ~ iradesi 182
- İsa 82, 91, 99, 100
- İskandinav realistleri 77
- İslam devrimi 131
- İslami teokrasiler 61, 131
- itaat yükümlülüğü 155, 156, 175, 178, 181, 182, 183, 184
- iyimser eğilim 160
- izlenimci ampirik yargı 183

K

Kant 46, 163
 Kanunlar İhtilafı kuralları 24
 kapitalist 50
 kapitalizmin yükselişi 41
 kavram: ~ ailesi 59; ~ edinimi 64, 65;
 ~ hüviyetinin ilk koşulu 38; ~ sahipliği koşulları 38
 kavramsal: ~ açıklamalar 81, 82, 83;
 ~ pratikler 38
 Kelsen 85, 118, 140, 143, 153, 173
 kimliklenme 141
 kira yasası 116
 konuşma eylemleri 13
 konvansiyon(lar) 167, 168
 Kripke, S. 93
 kriterci: ~ açıklama(lar) 87, 89, 91,
 92, 93, 96, 97, 104, 105, 106, 107,
 109, 110, 116; ~ açıklama yaklaşımı
 93; ~ felsefi açıklamalar; ~ kriterci
 semantik 86, 87
 kural(lar): ~ kavramı 59; ~ sistemi 79;
 ~ın anlamları 61
 kurum(lar) 13, 14, 15, 16, 21, 25, 39,
 40, 43, 45, 47, 48, 49, 56, 59, 61,
 78, 92, 133, 134, 137, 142, 144,
 148, 153, 154, 155, 169, 170, 174,
 180, 183, 185, 186, 188, 189; ~ın
 doğası 48, 66;
 kuşaklar arası çatışma 161
 kültür(ler) 13, 30, 40, 42, 48, 49, 56,
 58, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68,
 69, 77, 122, 124, 131, 132, 133,
 134, 135, 136, 137, 146; ~in pratikleri
 64; ~ ürünleri 77
 kültürel koşul 14, 123, 127
 kürtaj 100

L

Lichtenstein 107
 Locke 46
 Lordlar Kamarası Uygulama Beyan-
 namesi 85

M

mahalli çerçeve 13
 mantık 22, 32, 46, 75, 80; ~ yasaları
 32
 matematik 32, 75

matematiksel: ~ kavramlar 65; ~ ya-
 salar 79
 merkezi: ~ kurumlar 78; ~ vakalar
 88, 89, 90
 meşru: ~ ahlaki otorite 143, 147,
 148, 153; ~ hukukun normatif ka-
 rakteri 21; ~ otorite 144, 149, 151,
 154, 156, 169, 182, 190, 1921
 meşruiyet(ler) 18, 101, 144, 155,
 156, 157, 158, 181, 190; ~ ölçütleri
 182; ~ koşulları 19;
 modern: 40, 50, 57, 67, 137; ~ devlet-
 ler 154; ~ zamanlar 50
 Moore, Michael 173
 muhafazakâr yorumlar 23, 27
 muhayyilenin ve düşünce deneyleri
 66
 Murphy, L. 185
 mutlak aynı hak 46
 mülkiyet 30, 41, 46, 182: ~hakları
 182;

N

natüralist dünya görüşü 77
 natüralizm 75
 nihilist eğilim 160
 norm(lar) 13, 23, 59, 85, 109, 142,
 147, 166, 179, 188
 normatif: ~ güç 13; ~ kavramlar 143;
 ~ önermeler 113, 153; ~ sebep(ler)
 14, 15; ~ sistem bütünü 188; ~ sis-
 temler 39, 59; ~ siyaset 12; ~ sonuç-
 lar 12; ~ standartlar 13;
 normativite sorunu 14

O

olay pozitivizmi teorisi 72
 Ortaçağ 44, 49, 50, 63, 132; ~ Avru-
 pası 49, 63, 132; ~ hukuk kavramı
 49;
 Ortodoks Yahudi(ler) 61, 131
 otorite: ~ doktrini 15; ~nin uyrukları
 157
 Owens, David 185
 oyun kavramı 45

Ö

ödev(ler) 14,15, 46, 58, 153; ~yükle-
 me 15
 öğretiler sistemi 147

örgütlerin pratikleri 169
 öz değer hisleri 146
 öz saygı 146
 özbilinç 48
 özcülük 49
 özdeşleşme: ~ hisleri 146; ~ kabiliyeti 146; ~ nesnesi 147
 özdeşleştirme 154, 155
 özdeşlik 191, 192
 özdeşünümsel mahiyet 52
 özerk teokratik Yahudi cemaatleri 60
 özgürlük(ler) 15, 153
 özkaynak 46
 özyükleme sorunu 16

P

parlamento 12
 pazarlama 80
 Peacocke, C. 82
 Platon 22
 politika 53, 145; ~ bilimi 53
 postmodernizm 63, 132
 propaganda 137
 Putnam, H. 37, 92, 93

R

radikal felsefi tezler 63
 Rawls 163
 resmî eylemler 13
 rölativizm 63, 132
 Russell 74, 75
 Ryle 31, 32, 34

S

sanat 88, 89, 162; ~ eserleri 162
 Scanlon 185
 semantik: ~ çözümlene 46; hukuk teorileri 70, 114; ~ iğne 71, 72, 73, 86, 87, 91, 97, 100, 101, 105, 106, 107, 111, 116, 125; ~ kurallar 123; ~ teoriler 123
 sendikalar 61
 sınır vakalar 89
 sistemik: ~ ahlaki nitelikler 184; ~ veya doktrinel tutarlılık 11
 siyaset 123; ~in doğası 134
 siyasi: ~ cemaat(ler) 136, 139, 140, 141, 142, 146, 147, 148, 154; ~in doğası 136; ~ ideolojiler 124; ~ iktidar 181; ~ otoriteler 144; ~ örgüt-

lenme 123, 133, 148; ~ sistemler 123, 156; ~ sorumluluklar 136; ~ toplumlar 156
 somut hukuk sistemleri 14
 Soper, Philip 173
 sorumluluk(lar) 14, 16, 20, 21, 77, 113, 126
 sosyal bilimler 47
 sosyal fenomen: ~(ler) 32; ~ tipi 59
 sosyal: ~ koşul 14, 17, 25, 32, 33, 39, 42, 43, 45, 47, 48, 49, 56, 59, 71, 76, 127, 137, 139, 152, 154, 165, 189, 191, 192; ~ kurum 25, 48, 49, 71, 154; ~ kurumların sınıflandırılması 47; ~ olgular 47, 152; ~ pratik(ler) 76, 133; ~ pratiklerin anlamı 71; ~ ve politik pratikler 42; ~ ve siyasi kurum 71
 sosyoloji 53, 117
 soyut: ~ hukuk anlayışı 124; ~ kavramlar 65; ~ tasarım 186
 söz edimi teorisi 77
 sözel olmayan beceriler 36
 sözleşme 30, 41, 145, 146
 sözleşmesel haklar sistemi 182
 statü 46
 Stavropoulos 78
 Strawson 74
 süreklilik 26, 75, 85, 136, 160, 161, 169
 şirketler 77, 149
 şövalye 43, 44

T

taahhüt(ler) 53, 54, 108, 143, 176, 177, 185, 188, 189; ~ etme 177, 185; ~ kavramı 54, 143; ~ pratiği 185
 tahvil 46
 tanıma kuralı 72, 112
 tarih 50, 67, 76, 114, 123
 tarihsel tezahürler 189
 tartma meselesi 19
 tasarım 17, 80
 tekil: ~ hukuk kuralları 18; ~ yasama eylemleri 18
 teokratik: ~ toplumlar 69; ~ Yahudi cemaatleri 60, 61, 131
 teori inşası 47, 107
 teorik ihtilaflar 104, 106, 109

- ticaret hukuku 30
 ticari pratikler 169; ~ teşebbüsler 169
 toplum(lar) 39, 48, 49, 50, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 69, 101, 130, 131, 134, 137, 141, 142, 148, 150, 156, 162, 163, 171, 180 191; ~ biçimleri 191
 toplumsal: ~ eşgüdüm sorunları 158; ~ gruplaşmalar 19; ~ idealler 161; ~ ilişkiler 144; ~ koşullar 163, 174; ~ örgütlenme formları 71, 125
- U
 ulus devletler 191
 uygunluk 84
 uyruk(lar) 136, 143, 147, 148, 149, 169, 178, 183, 190
 uzlaşma 91
 uzlaşmazlık 90, 91, 92, 93, 97, 98, 99, 103, 104, 105, 106, 110
- Ü
 ürün konseptleri 31
- W
 Walzer, M. 159
 Williams, B. 163
 Wittgenstein 45, 75, 92, 93, 128
 Wolff, Robert Paul 172
 Woodfield, A. 93
- Y
 yabancı: ~ hukuk sistemleri 123, 124; ~ kültürler 30, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 132
 yad-bireysellik 96
 Yahudi; ~ cemaatleri 131; ~ din hukuku 60, 61, 131; ~ dini 60, 131; ~ hukuku 62; ~ öğretileri 61, 131; ~ toplulukları 60
 Yahudilik 60
 yargı 22, 33, 86, 103, 110, 116, 117, 118, 119, 121, 124, 145, 149, 150, 169, 180
 yargısal yorumcu akıl yürütme 27
 yasa(lar): ~nun otoritesi 168; ~ tasarrısı 113; ~ın ahlaki içeriği 179; ~ın adil karakteri 184
 yasama 17, 18, 26, 43, 113, 114, 127, 129, 137, 138, 149, 150, 167, 168, 169, 170; ~ organı 113, 127
 yaşam standardı 63, 132; ~ mefumu 63
 yeniden yaratıcı yorumlar 167; ~ teorisi 166, 167;
 yenilenme döngüsü 135
 yenilikçi yorumlar 23, 277
 yerel: ~ hukuk sistemleri 72; ~ kavramlar 50
 yerellik 134
 Yeremya 41
 yerleşik yorum metodu 170
 yol bağımlılığı 67
 yorum metodları 170
 yorumcu teoriler 124
 yorumlayıcı: ~ akıl yürütme 22; ~ yorumlayıcı pratik 60
 yükümlülük(ler) 14, 16, 17, 20, 21, 75, 77, 122, 129, 153, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 188
 yürütme 27, 118, 127, 149, 150, 159, 160, 182
- Z
 zihin 31, 32, 81, 84; ~ kavramı 31